

Virallisen vastustajat

■ Tiina Sarja

Median ilmastonmuutuskriittisessä ja ravitsemuskeskustelussa on havaittavissa denialistisia piirteitä. Toimittajien syyllistämisen sijaan kannattaisi opetella lukemaan keskustelussa käytettyjä argumentteja.

Viimeaikaisessa ravitsemuskeskustelussa viralliset ravitsemussuosituksukset on kyseenalaistettu. Kolesterolitteoria on heitetty nurkkaan, ja ihmiset ovat alkaneet taas syödä voita. Argumentteina virallisia terveystieteellisiä vastustuksia vastaan on usein käytetty omia tai yksittäisten potilaiden kokemuksia ja vastapuolen tieteellisten tutkimusten arvostelua. Pitkäaikaista tieteellistä näyttöä esimerkiksi vähähiilihydraattisen ruokavalion hyvydestä tai huonoudesta ei sen uutuuden takia vielä ole esittänyt.

Toinen tavallinen esimerkki virallisena esitetyn totuuden haastamisesta on ilmastonmuutuskriittisyys. Ajattelun mukaan ilmaston lämpeneminen ei ole ihmisen aiheuttamaa, vaan johtuu esimerkiksi auringosta. Ilmastonmuutoksen kiistämisellä oikeutetaan kulutuksen jatkaminen entiseen malliin ja vältetään ikävä velvoite tehdä ihmisen aiheuttamille päästöille jotakin.

Denialismin olemuksesta

Ihmisellä on luontainen, psykologinen keino pärjätä liian suurten vaikeuksien kohdalla: hän kieltää ongelmat kokonaan. Elämää ei voi elää murehtien joka asiasta, joten kieltämisen kyky on myös elinehto. Ilmastonmuutos on esimerkki tiedosta, joka voi yksittäiselle ihmiselle olla niin suuri pala, että on helpompi elää sivuuttamalla se kokonaan.

Denialistit kiistävät tieteellisesti todistetut asiat retorisin argumentein ja esittävät olevansa osa tieteellistä kiistaa. Onkin oikein haastaa

vallitseva tieteellinen näkemys, muuten tiede ei kehittyisi. Se, mikä denialismissa eroaa tieteellisestä kiistasta, on näennäistieteellinen argumentointi. Vedotaan esimerkiksi tunteisiin, anekdootteihin, auktoriteetteihin ja salaliittoihin sekä käytetään näennäisasiantuntijoita tai retorisia kikkoja. (MacKenzie 2010.)

Näennäistieteen kriteereistä sekä tieteen ja näennäistieteen rajasta tosin ei ole päästy yksimielisyyteen. Tämän tieteenfilosofisen keskustelun loputtomuus ja siitä johtuva rajojen häilyvyys avaavat ikkunan tieteen rajamaastossa toimimiselle ja näennäistieteelle.

Tunnetuimmat denialistit kiistävät HIV:n ja AIDS:n yhteyden, ilmastonmuutoksen, holokaustin, rokotteiden hyödyt, tupakan haitat ja kehittävät salaliittoteorioita syyskuun yhdenentoista terrori-iskuista. Denialistit paljastavat – omasta mielestään – korruptoituneen eliitin ja salaliitot. Salaliittojen motiiveiksi nähdään hallitusten vallanhimo kansalaiseen, holhousyhteiskunta ja rahalliset hyödyt. (Diethelm ja McKee 2009, MacKenzie 2010.)

Denialismi kohdistuu asioihin, joiden paikkaansa pitävyyttä tavalliset ihmiset eivät kykene varmistamaan vaan heidän on luotettava asiantuntijoihin. Esimerkiksi rokotteiden hyötyä ei nähdä, koska ne toimivat. On vaikea todistaa, että terveenä pysyminen olisi johtunut rokotteesta. Denialismin kautta yksilö ottaa vallan takaisin itselleen, onhan esimerkiksi terveyden saralla valta ollut kauan lääkäreillä ja muilla auktoriteeteilla. (MacKenzie 2010.)

Kalichman (2009) on kirjassaan *Denying AIDS. Conspiracy Theories, Pseudoscience, and Human Tragedy* esitellyt AIDS-denialismia. Kirjassa on listattu neljä ominaispiirrettä denialisteille. Ensiksi, denialistit väittävät tietävänsä

Tiedemessut

Turun Messu- ja Kongressikeskuksessa
5.-7.10.2012

LÖYTÖRETKI - YHDEKSÄNNET TIEDEMESSUT 5.-7.10.2012

Tiedemessut järjestetään ensi syksynä yhdeksättä kertaa samanaikaisesti Turun kansainvälisten Kirjamessujen ja Turun Ruokamessujen kanssa. Tapahtuman järjestää Turun Messukeskus Oy.

Tiedemessut tarjoavat mahdollisuuden esitellä tieteen ja tutkimisen keskeisiä saavutuksia ja tulevaisuuden haasteita niin päätöksentekijöille, tieteen ammattilaisille kuin suurelle yleisölle.

Syksyn Tiedemessujen teemoina ovat alkuperäiskansat, avaruus, terveys ja lääketiede ja kulttuurihistoria.

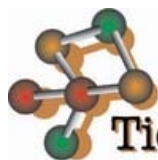
Mukana messuilla mm. Turun yliopisto, Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta, Tieteellisten seurain valtuuskunta, Suomen Tiedetoimittajat, Yleisradio, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Arkistolaitos, Ulkoministeriö, Åbo Akademi, Turun ammattikorkeakoulu, Tietokirja.fi ja Lapin Yliopistokustannus.

Tiedemessut järjestetään joka toinen vuosi. Edellisiin Tiedemessuihin vuonna 2010 tutustui yli 22 000 kävijää. Tiedemessut on oivallinen paikka näkyä ja saada valtakunnallista julkisuutta.

TURUN MESSU- JA KONGRESSIKESKUS

Messukentäkatu 9-13, PL 57, 20201 Turku
puh. (02) 337 111, faksi (02) 240 1440
www.turunmessukeskus.fi, info@turunmessukeskus.fi

**Tiede-
messut**

Messut avoinna

Pe 5.10. klo 10-18
La 6.10. klo 10-18
Su 7.10. klo 10-17

Messubussi

Nro 100 Yliopistonkadulta
Pysäkki T51

Pääsyliput

Aikuiset 14 eur
Opiskelijat 10 eur
Eläkeläiset 10 eur
Ryhmät (min. 10 henkilöä) 10 eur/hlö

**Juhlavuoden kunniaksi
v. 1987 syntyneet maksutta
messuille!**

Katso messujen ohjelma:
www.kirjamessut.fi

totuuden, joka on pimitetty suurelta yleisöltä. Toiseksi, hallitusten väitetään olevan korruptoituneita ja lisäksi viljellään erilaisia salaliittoteorioita. Kolmanneksi, denialistit hyökkäävät näkyvästi tieteilijöitä kohtaan kumoten tieteelliset tulokset retorisin keinoin. Neljänneksi, denialistit poimivat tieteellisistä tuloksista ”rusinat pullasta” eli vain ne tulokset, jotka sopivat heidän omaan teoriaansa sen sijaan, että asioita pohdittaisiin monelta kannalta. Samalla he syyttävät tieteilijöitä edustamiensa näkemysten syrjinnästä.

Hetkinen, kuulostaa tutulta! Palataanpa kotoiseen karppauskeskusteluun. Ensiksi, pehmeiden rasvojen terveellisyden kiistäjät ja kolesteroli-teorian kritisoijat esiintyvät pimitetyn totuuden paljastajina. Toiseksi, he väittävät lääkeyhtiöiden korruptoivien lääkärit kertomaan potilaille korkean kolesterolin haitallisuudesta, jotta kolesterolilääkkeiden myynti edistyisi. Kolmanneksi, kovien rasvojen puolustajien on myös totuttu kumoavan laajojen tieteellisten tutkimusten tulokset pehmeiden rasvojen eduista retorisin keinoin tai perustuen yksittäisten ihmisten kokemuksiin. Neljänneksi, he esittelevät yksittäisiä tutkimustuloksia, jotka tukevat kovien rasvojen terveellisyttä, ja syyttävät tieteilijöitä edustamiensa näkemysten syrjinnästä. Kaikki Kalichmanin neljä kohtaa löytyvät siis helposti.

Diethelm ja McKee (2009) taas ovat nimenneet seuraavat kuusi tunnusmerkkiä denialisteille: tieteellisten tulosten vääräksi osoittaminen salaliittoteoretisoinnilla, näennäisexperttien käyttäminen teorian tukemiseksi, edellä mainittu itseä miellyttävien tutkimustulosten noukkiminen monipuolisen pohdinnan sijaan, maailolppien muuttaminen eli vaatimustason korottaminen vastapuolen todisteiden ilmaannuttua, loogisilta kuulostavien virhepäätelmien käyttäminen ja epäilyksen viljely.

Salaliittoteorioiden esittäminen on helppoa, kun vain etsii tietoa, kuka on rahoittanut mitään tutkimusta. Teorioiden tueksi tai kumoamiseksi on kuitenkin vaikea löytää todisteita, joten epäilyksen leviäminen on taattua.

Ilmastonmuutoskriitikot käyttävät myös edellä mainittua ”rusinat pullasta” -taktiikkaa,

jossa suuresta määrästä tutkimuksia ja selvityksiä poimitaan yksipuolisesti ainoastaan ne tiedon hippuset, jotka tukevat omaa näkökulmaa. Skeptikot myös hyödyntävät ilmastonmuutoksen epävarmuuksia ja moniulotteisuuksia perustellessaan, miksei ilmastonmuutoksen torjumiseksi kannata tehdä mitään. (Lyytimäki 2012.)

Median hankala asema

Tiedetoimittajien asema ei ole helppo. Asioden kyseenalaistaminen ja pohtiminen monelta kannalta on olennainen osa hyvää journalismia, mutta denialismin ja näennäistieteellisten perusteiden välttäminen ei ole aina yksinkertaista. Toimittajat myös hakevat tarkoituksella vastakkainasettelua juttuihin. Tyypillinen asetelma on haastatella tylsää virallisen kannan edustajaa ja karismaattista vaihtoehtoisen mielipiteen kannattajaa.

Tavallinen median kuluttaja on yleensä helppo vakuuttaa retorisin keinoin, eihän käytettyjä argumentteja tule välttämättä edes ajateltua, saati pohdittua niiden pätevyyttä. Joissakin tapauksissa vaihtoehtoisen näkemysten puolustajat esittävät kantansa tieteeltä näyttäen ja vieläpä kansantajuistamatta, jolloin asiaan perehtymättömän on mahdotonta arvioida perustelujen todenmukaisuutta tai tieteellisyttä (Sarja 2012).

Tieteelliseen kiistaan osallistuminen

Lähes kaikenlaisia mielipiteitä saa sananvapauden nimissä tietysti esittää. Jos ei-tieteellinen taho esittää osallistuvansa tieteelliseen kiistaan, tiedeyhteisö päättää itse, reagoiko se esitettyihin väitteisiin vai ei. Jos tiedeyhteisö ei jatka keskustelua, tieteellistä kiistaa ei synny. Media voikin joskus antaa virheellisen kuvan, että jostakin tieteellisestä asiasta ei ole yksimielisyyttä, jos haastatellaan tieteen ulkopuolisia henkilöitä, jotka ovat eri mieltä vallitsevan tieteellisen käsityksen kanssa.

Fitzpatrickin (2010) mukaan se, että tieteilijät eivät reagoi denialisteihin – muutoin kuin haukkumalla heitä denialisteiksi – ei vähennä näennäistiedettä, vaan lisää esimerkiksi rokotamattomuutta ja sitä kautta tauteja, jotka on jo kertaalleen voitettu. Hänen mielestään vaikene-

minen ja denialistien sivuuttaminen ei ole oikea konsti, vaan keskustelua pitää lisätä.

Terveys- ja lääketieteessä vaihtoehtoisten näkemysten esittäminen näennäistieteellisin perustein voi olla vaarallista, kuten silloin, jos potilaat korvaavat AIDS-lääkityksen vitamiineilla. Paljon vaikeampaa on arvioida terveysvaikutuksia rasvojen laadun osalta, koska kyse ei ole taudin hoidosta vaan elintapojen vaikutuksesta pitkällä aikavälillä kansanterveyteen.

Vastuu on kuulijalla

Tieteen tärkeä ominaisuus on itsekorjaavuus. Mitään tieteellistä tietoa ei pidetä pysyvänä totuutena, vaan sen hetkisenä parhaana käsityksenä. Teorioita kumotaan tai ne voivat jäädä yleisemmän teorian erityistapauksiksi. Journalismilla on tärkeä tehtävä kyseenalaistaa asioita, mutta tieteelliset kiistat tiedeyhteisö haluaa ratkaista itse.

Entä jos denialistit ovatkin oikeassa, jos ilmastonmuutos ei olekaan ihmisen aiheuttama, voi onkin terveellistä ja korkea kolesteroli hyvä asia? Päätös omasta käyttäytymisestä on tehtävä jokaisen itse, ja terveysasioissa seuraukset myös kärsitään itse.

Suosittelavaa olisi parantaa medialukutaitoa niin, että osaisi kriittisesti tarkastella, mitä argumentteja väitteen puolesta – ja vastaan – on käy-

tetty. Uskottavampaa on, jos asioita on pohdittu monelta kannalta, asiat kun harvoin ovat täysin selviä tieteilijöillekään. Liian vahva ja yksipuolinen sanoma saattaa kieliä tieteenulkoisista tarkoitusperistä.

Lähteet

- Diethelm, Pascal & McKee, Martin (2009) Denialism: what is it and how should scientists respond? *European Journal of Public Health* 19(1): 2–4.
- Fitzpatrick, Michael (2010) Don't mention the d-word. *New Scientist* 206(2760): 44.
- Hoggan, James & Littlemore, Richard (2009) *Climate Cover-up*. Vancouver: Greystone.
- Kalichman, Seth (2009) *Denying AIDS. Conspiracy Theories, Pseudoscience, and Human Tragedy*. New York: Springer Science + Business Media.
- Lyytimäki, Jari (2012) MOTkotusta ilmastonmuutoksesta. Journalismikritiikin vuosikirja 2012. *Media & Viestintä* 2012(1): 112–117.
- MacKenzie, Debora (2010) How to be a denialist. *New Scientist*, 206(2760): 38–41.
- Sarja, Tiina (2012) Ilmaisjakelulehti Magneettimedian vakuuttamisen keinot vaihtoehtoisissa tiedeartikkeleissa. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.

Kirjoittaja on tehnyt tiedeviestinnän pro gradu -tutkielman vaihtoehtoisten tiedenäkemyksen retoriikasta.